

Тетяна КУПРІЙ,
Світлана ЩУДЛО

Соціологічне опитування «Викладач очима студентів» у контексті підвищення якості вищої освіти

Актуальність дослідження. Визначення ступеня задоволеності внутрішніх споживачів є одним з головних завдань менеджменту якості освіти. Така оцінка необхідна для коригування дій в освітніх процесах та внесення змін до управління організацією, освітніх програм і технологій навчання. Ефективність і результативність навчально-виховного процесу у вищій школі у вирішальній мірі залежить від двох ключових осіб – викладача та студента. Безперечно, процеси навчання і виховання можуть бути повноцінними лише тоді, коли вони є взаємними, коли навчається і виховується не лише студент, а й викладач.

Мета. Обґрунтувати ефективність опитування студентів з точки зору дієвості оцінки викладачів та наявності зворотного зв'язку для поліпшення організації навчального процесу з окремих дисциплін та узагальнити методичні засади соціологічного дослідження

«Викладач очима студентів» на основі досвіду проведення емпіричних досліджень в Україні та країнах світу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів дослідження: теоретичні – факторний аналіз, синтез, порівняння сучасних наукових й емпіричних досліджень з проблеми вивчення образу викладача у студентських групах в умовах освітнього середовища, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація.

Основні результати дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти вищому навчальному закладу потрібен викладач спроможний до саморозвитку й самовизначення в ситуації, яка постійно змінюється, відкритий до соціального замовлення освіти, готовий до самовдосконалення, якісної, майстерної реалізації знань, умінь та навичок у професійній діяльності. Якість освіти розглядається у двох ракурсах: як відповідність, по-перше, стандартам освіти, по-друге, запитам споживачів освітніх послуг. Якість у першому випадку тлумачиться з точки зору виробника, під якою розуміється відповідність продукції чи послуги вимогам стандартів чи сертифікації. Основним «виробником» освітніх послуг є держава через мережу освітніх закладів, а якість освіти оцінюється через державні механізми ліцензування й акредитації. Друга відповідність є якістю з точки зору споживача. Коло споживачів вищої освіти є досить широким. До нього входять студенти та їхні батьки, потенційні роботодавці, суспільство загалом [6, 33].

Саме тому інтерес до такого роду досліджень, специфіка яких визначається тим, що вони спрямовані не тільки на пошук адекватних критеріїв рейтингової оцінки викладачів студентами, але також і на отримання інформації, важливої з точки зору ідентифікаційних процесів, які є типовими для сучасної вищої школи, є актуальним. Введення порівняльної аналітичної роботи, дозволяє отримати більш об'єктивну інформацію, яка може бути використана і як оціночна, і може служити «поштовхом» для підвищення ефективності роботи викладача [1].

За уявленнями студентів викладач є джерелом знань та інформації; помічником, консультантом, не зважаючи на вік. Аналіз студентських думок засвідчує, що молодь все-таки надає більшого значення саме професійним якостям викладачів, порівняно з такими особистісними якостями як привабливість, доброзичливість тощо. Найбільше студенти у викладачеві цінують

такі якості як: компетентність і професіоналізм; комунікабельність, уміння знаходити спільну мову зі студентами; об'єктивність в оцінці знань і творчий підхід до викладання. Студенти своїми оцінками підкреслюють загальну ерудицію, системність у подачі матеріалу, схильність до обговорення, дискусії в студентській аудиторії.

Крім визначення сутнісних якостей викладача, пропонується згідно сучасних трендів, внести до опитування «Викладач очима студентів» питання щодо навчального процесу. Навіть більше – з кожним роком скорочується кількість питань особистісного характеру. Так, багаторічний досвід проведення подібних опитувань у НАУКМА підштовхнув колег до вилучення питань, які неоднозначно трактуються *«Я задоволений/а лекціями та семінарами однаковою мірою»* чи додано питання про готовність порекомендувати цей курс іншим, про очікувану оцінку з курсу та оцінку часу, потрібного для підготовки до занять: *«Я брадила/в іншим записатись на цей курс», «Яку оцінку Ви розраховуєте отримати з цієї дисципліни?»*, *«Скільки годин на тиждень Ви витрачали на підготовку до занять з цієї дисципліни?»*.

Неможливість кількісного аналізу результатів не виключає обговорення й інтерпретації якісних даних, а саме відповідей на відкриті питання. Зазначені обмеження, які накладають особливості якісної методології фіксують не стільки кількість повторів, скільки спектр думок та основних змістовних категорій без зазначення їх рівня поширеності. Рівень блоку заповнення відкритих відповідей і є достатньо високим. Відповіді на питання *«Що найбільше сподобалось під час вивчення дисципліни?»* та *«Що найбільше не сподобалось і що можна було б змінити?»* вказували на схожі сильні та слабкі сторони викладачів, систематично проговорювали одні й ті самі позитиви та негативи. Тобто фіксувалась певна повторюваність відповідей і наявність кількох негативних коментарів, яка не заперечувала високої оцінки курсу загалом. Проте такі питання вирішувалися додатковою «верифікацією» (триангуляцією) з боку інших джерел, яка показує систематичність та тяглість щодо зазначених позитивних або негативних аспектів викладання.

Студенти більшого значення надають слову викладача, вважають за краще подачу матеріалу з перших рук. Можливо, приходить розуміння, що звичка споживати готовий матеріал у вигляді візуально-тестової форми нівелює схильність до роздумів. Ця позиція підтверджується і зауваженнями студентів, які надмірно поклавшись

на Інтернет-ресурси при підготовці до залікових або екзаменаційним випробувань зазнають невдач, а отримавши додаткові роз'яснення викладача, констатують: *«Коли ви пояснюєте, все стає зрозумілим»*.

Як видно з результатів анкет, відповіді студентів містять не тільки стійкі комунікативні установки, але, і очікування, і вимоги до передбачуваного партнера по спілкуванню в освітній взаємодії. Студенти магістеріуму прагнуть якомога більш наближених та рівноправних з викладачами стосунків. Оптимальним є таке поєднання, коли рівень афіліації є достатнім як для дружнього спілкування студентів і викладачів, так і для робочих відносин, які орієнтовані на результат і можуть враховувати інтереси всіх сторін [3, 55].

Які ж людські якості, що розглядаються, отримали найвищу оцінку? Як не дивно, на перший план вийшла «Акуратність, охайність в одязі». Зовнішній вигляд, одяг відноситься до статусних характеристик, крім того, зовнішній вигляд викладача і ставлення до своїх професійних обов'язків часто пов'язуються між собою. Статус викладача серйозно впливає не тільки на ставлення студентів до самого педагога, але і на увагу до досліджуваного предмету, і навіть на їх поведінку під час занять. Людські якості – доброзичливість, терпіння, такт і повага по відношенню до студентів, а тим паче їх поєднання, – можна вважати абсолютним критерієм лідерства.

Теоретичне обґрунтування зв'язку між використанням гумору, навчанням і безпосередністю у спілкуванні викладача зі студентами базується на властивості безпосередності створювати відчуття близькості між суб'єктами комунікації на основі вербальних і невербальних засобів. Емоційний комфорт на заняттях і лекціях вищим балом оцінили абсолютна кількість студентів. Підтверджується гіпотеза щодо важливості чуток та «легенд», які продукують студенти старших курсів, на формування ставлення до викладача: половина опитаних студентів відзначили, що такі розповіді впливають на образ викладача.

Крім анкетування, у наукових емпіричних дослідженнях використовують метод аналізу документів та нарративний опис досліджуваної теми. Як соціальний конструкт наратив слугує збереженню та створенню колективного знання [2, 111]. Рефлексію студенти висловили власне у своїх враженнях від курсів та викладання. Вони писали про свої успіхи чи проблеми, з якими стикалися під час прослуховування курсу, висловлювали захоплення чи незгоду,

роздуми щодо специфіки навчального плану та організації навчання, аналізували власний досвід та досвід колег.

Значна частина студентів на перший план особистісних якостей ставили важливу, критеріальну якість для професії викладача – здатність педагога любити своїх студентів через кінестичні аспекти діяльності викладача на занятті (пантоміміка, обмін поглядом тощо): *«Кросівки, спортивні куртки? Ні, мабуть, це не личить викладачеві національного університету, ліпше щось елегантне. А на свята – доречний одяг, який містить елементи національного стилю»*; просодичні аспекти (темп, гучність, емоційність мовлення) викладача: *«Інколи викладачі говорять дуже тихо, інколи дуже кричать. Дайте викладачам мікрофони!»*, *«Люблю емоційне мовлення викладача, яскраве, образне, насичене афоризмами (бажано власними)!»*.

Студенти сприймають викладача чоловічої статі як сильного, серйозного, цілеспрямованого, більш логічного та чіткого у висловлюваннях, а також емоційно твердішого. Жінку-викладача вони сприймають як наполегливу, приємну, спостережливу, більш м'яку, гнучку в спілкуванні, емоційну, лагіднішу та менш вимогливу.

Деякі результати відгуків студентів, проаналізованих колегами з Східноєвропейського університету імені Лесі Українки методом аналізу фокус-групи, НАУКМа – методом аналізу відкритої частини анкети та НПУ ім. М. Драгоманова [4, 149] – методом незакінчених речень свідчать про партнера-викладача в навчальному процесі. Приблизно 10% відповідей складають сленг у висловах з розмовної мови: *«Молодець!»*, *«Супер»*, *«Це чудово, коли викладач ще пам'ятає, як сам був студентом, які тоді у нього були проблеми та цілі»*, *«Так тримати»*, *«Іти на пенсію, няньчити онуків»*, *«Підручниковий предмет, підручниковий викладач»* та інше. Є ще ряд характеристик викладачів, які зустрічаються дуже часто у відгуках студентів: *«Не поважає студентів»*, *«Наводились теорії, які не є науково підтвердженими, а деякі з них навіть визнані небезпечними для здоров'я. Всі студенти готували доповіді на семінарські заняття, але часто навіть половина не встигала їх озвучити через відволікання викладача на життєві приклади»*, *«Дуже тактовний і уважний до студентів»*, *«Вміє чути студентів»*, *«Можливість швидко отримати фідбек від викладача»*, *«Оцінювання протягом триміну було абсолютно не стабільним, ПОСТІЙНО! змінювалось»*, *«Досить часто може грубіянити своїм студентам та завуальовано піджартувувати над інтелектуальними здібностями студентів»* та інше.

Доброзичливість і тактовність викладачів створюють почуття впевненості студентів в своїх силах. На заняттях виникає комфортний емоційний клімат, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Доступність викладання матеріалу при вибагливості є достатньо згадуваним: *«Дуже суровий препод», «Дуже вибагливий до студентів, тому студенти більш відповідально відносяться до цього предмету», «Наводить реальні кейси з життя», «Запитує те, що не розповідав», «Викладач повинен бути терплячим! У першу чергу викладач повинен бути хорошим мотиватором».*

Загалом, аспект оцінювання якості курсів видається найбільш проблематичним для того, щоб зробити адекватні висновки та втрутитись за потреби в ситуацію. Антагоністичні висловлювання потребують глибинного аналізу не одного-двох опитувань із залученням додаткового інструментарію. *«Я думаю, ХХХ залишиться моїм улюбленим викладачем до кінця бакалаврату (незалежно від того, який бал я отримаю за його курс)», «Критика на основі не співпадіння з власними переконаннями», «Викладач часто зловживає своїми повноваженнями».*

Якщо аналізувати сукупність висловів студентів по відношенню до окремих викладачів, то іноді повністю з позитивними або негативними оцінками часто зустрічаються вислови на адресу одного й того ж викладача протилежного змісту. *«Цікаво і доступно викладає матеріал» і «Я спала на його лекціях», «Нічого не пояснює, багато диктує, нічого не зрозуміло», «Нормальний препод, треба вчитися самим», «Я так захоплено слухаю, що забуваю записати думку», «Оригінальне подання матеріалу запам'ятовується надовго», «Вся група мала шість пар підряд, пари з цього курсу відбувались на п'ятій та шостій парі, відповідно матеріал майже не засвоювався».* Протиріччя у відповідях студентів змушують ще раз підкреслити, що при всій цінності матеріалу опитування, – лише складова частина багатогранної оцінки діяльності викладача.

Сучасний студент відчув себе партнером в освітньому відношенні, що саме по собі має величезну цінність. Студенти пропонують змінити обсяг курсу (найчастіше - збільшити), змінити рік викладання чи тип курсу (вибірковий/нормативний), загальні зауваження щодо специфіки навчального плану та програм. Очікувано, дисципліни, які сподобались чи видались корисними або змістовно насиченими пропонується збільшити, а курси, які вважають неактуальними чи нецікавими (*«нічого нового, повторення», «підручники»* тощо) – зменшити або перенести у вибірккову частину.

Обов'язок викладача завжди аналізувати роботу студентів, обговорювати зі студентами результати контрольних робіт, тестів, усних відповідей, як використовувати в навчальному процесі новітні технології (комп'ютерне моделювання тощо), аудіовізуальні засоби (Prezi тощо). Інша група якостей, пов'язана з оцінкою студентами міжособистісних відносин з викладачами, вмінням викладачів спілкуватися з тими, кого вони навчають і виховують. У цьому блоці важливе місце займає така якість, як вміння викладача спілкуватися зі студентами, стежити за реакцією аудиторії, реагувати на питання студентів. Такий викладач може зняти напругу і втому студентів, при необхідності змінює темп викладу, не забуває стежити за поведінкою студентів, припиняти хамство, нецензурну мову і неетичну поведінку студентів [5, 85].

Наукова новизна результатів дослідження. Комплексний аналіз соціологічних досліджень щодо сприйняття студентами заходів з організації навчального процесу дозволив простежити динаміку позитивних чи негативних тенденцій, звів до мінімуму похибки дослідження.

Висновки та конкретні пропозиції авторів. Організація оперативних соціологічних досліджень дає можливість отримати об'єктивну оцінку власне діяльності педагога, а також здійснювати контроль над цією діяльністю. Значимими для студентів стають такі якості: освіченість, справедливість, тактовність і почуття гумору викладача. Відповідно зростає нетерпимість щодо несправедливості. Таким чином, у процесі дорослішання студенти починають надавати більшого значення тим якостям педагога, що мають відношення до їхньої професійної компетенції як джерела інформації, до їхніх морально-етичних якостей та до їх комунікативності. Результати дослідження дають змогу викладачу оцінити важливість складових його іміджу та визначити шляхи професійного самовдосконалення. По-друге, студенти, беручи участь у подібних дослідженнях, стають активними співучасниками освітнього процесу, що підвищує їхню свідомість та мотивацію до навчальних досягнень.

References:

1. Величко О., Вікторов В. Самооцінювання у ВНЗ як дієва складова менеджменту якості освіти. Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 379-388.
2. Гапон Н., Дубняк М. Викладач очима студентів. Вісник Львівського університету. 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 106 -113.

3. Купрій Т.Г. Соціальна афіліація студентської молоді як чинник організаційного розвитку вищої школи. Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання. 2016. №3 (15). С.51-62 URL: <http://dx.doi.org/10.28925/2312-5829.2016.3.5162>
4. Осетрова, О.О., Борисова Ю. В., Пірог Л. А. Викладач очима студентів: реконструкція образу за допомогою методу незакінчених речень. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 63. С. 148-153.
5. Пономарьова Г.Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Стратегія, методологія. 2014. № 45. С.83-87.
6. Щудло С. Механізми формування соціальних конвенцій у вищій освіті як умова забезпечення її якості. S.P.A.C.E. 2016. № 1. С.31-37.

Transliteration of References:

1. Velychko O., Viktorov V. Samootsiniuvannia u VNZ yak diieva skladova menedzhmentu yakosti osvity. Visnyk UADU. 2003. № 2. S. 379-388.
2. Hapon N., Dubniak M. Vykladach ochyma studentiv. Visnyk Lvivskoho universytetu. 2009. Vyp. 25. Ch. 1. S. 106 -113.
3. Kuprii T.H. Sotsialna afiliatsiia studentskoi molodi yak chynnyk orhanizatsiinoho rozvytku vyshchoi shkoly. Osvitlohichnyi dyskurs: elektronne naukovе fakhove vydannia. 2016. №3 (15). S.51-62 URL: <http://dx.doi.org/10.28925/2312-5829.2016.3.5162>
4. Osetrova, O.O., Borysova Yu. V., Piroh L. A. Vykladach ochyma studentiv: rekonstruktsiia obrazu za dopomohoiu metodu nezakinchennykh rechen. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy : zb. nauk. prats. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2018. Vyp. 63. S. 148-153.
5. Ponomarova H.F. Vzaemodiia vykladacha i studenta u navchalno-vykhovnomu protsesi pedahohichnoho VNZ. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: Stratehiia, metodolohiia. 2014. № 45. S.83-87.
6. Shchudlo S. Mekhanizmy formuvannia sotsialnykh konventsii u vyshchii osviti yak umova zabezpechennia yii yakosti. S.P.A.C.E. 2016. № 1. S.31-37.

Authors

Tetiana Kuprii
PhD in Historical Sciences,
Assistant professor Department of Philosophy,
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

orcid.org/ 0000-0002-7305-5411

E-mail: t.kuprii@kubg.edu.ua

Svitlana Shchudlo

Doctor of Sociology, Professor,

Head Department of Law, Sociology and

Political Science, Drohobych Ivan Franko State

Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

orcid.org/ 0000-0002-5038-5290

E-mail: svitlana.shchudlo@gmail.com

Abstracts

ТЕТЯНА КУПРІЙ, СВІТЛАНА ЩУДЛО. Соціологічне опитування «Викладач очима студентів» у контексті підвищення якості вищої освіти. У статті висвітлено питання оцінки особистісних і професійних якостей викладачів та їх прямі зв'язки з студентством у контексті педагогічного, соціологічного, управлінського вимірів та крос-культурних соціологічних досліджень. Акцентовано увагу із залученням результатів дослідження «Викладач очима студентів» на проблемності якості «ідеального викладача», його педагогічної майстерності, контакту з аудиторією, інтересу студентів до предметів, значимості для майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: *якість освіти, опитування, анкетування, студентство.*

ТАТЬЯНА КУПРИЙ, СВЕТЛАНА ЩУДЛО. Социологический опрос «Преподаватель глазами студентов» в контексте повышения качества высшего образования. В статье освещены вопросы оценки личностных и профессиональных качеств преподавателей и их прямые связи с студенчеством в контексте педагогического, социологического, управленческого измерений и кросс-культурных социологических исследований. Акцентируется внимание с привлечением результатов исследования «Преподаватель глазами студентов» на проблемности качества «идеального преподавателя», его педагогического мастерства, контакта с аудиторией, интереса студентов к предметам, значимости для будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *качество образования, опросы, анкетирование, студенчество.*

TETIANA KUPRII, SVITLANA SHCHUDLO. **The poll "Teacher through the eyes of students" in the context of improving the quality of higher education.** *The article deals with the issues of assessment of teachers' personal and professional qualities and their direct links with the student in the context of pedagogical, sociological, managerial dimensions and cross-cultural sociological studies. Attention is drawn to attracting the results of the study "Teacher through the eyes of students" on the problem of the quality of "ideal teacher", his pedagogical skills, contact with the audience, the interest of students in the subjects, the importance for future professional activity.*

Keywords: *quality of education, surveys, questionnaires, students.*

TETIANA KUPRII, SVETLANA SHCHUDLO. **Ankieta „Nauczyciel oczami uczniów” w kontekście poprawy jakości szkolnictwa wyższego.** *Artykuł dotyczy problematyki oceny osobistych i zawodowych cech nauczycieli oraz ich bezpośrednich związków z uczniem w kontekście wymiaru pedagogicznego, socjologicznego, menedżerskiego i międzykulturowych badań socjologicznych. Zwraca się uwagę na przyciągnięcie wyników badania „Nauczyciel oczami studentów” na problem jakości „idealnego nauczyciela”, jego umiejętności pedagogicznych, kontaktu z publicznością, zainteresowania uczniów przedmiotami, znaczenia dla przyszłej działalności zawodowej.*

Słowa kluczowe: *jakość edukacji, ankiety, kwestionariusze, studenci.*